

JAN WAGNER

ΤΟ ΣΠΟΥΡΓΙΤΙ
ΤΟΥ ΓΚΕΡΙΚΕ

και άλλα ποιήματα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ-ΕΠΙΜΕΤΡΟ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΕΛΗΣ

«Ένα ποίημα παίρνει τὴν ἐλευθερία νὰ σκεφτεῖ καὶ νὰ δεῖ τὰ πράγματα ὅπως ποτὲ κανεὶς δὲν τὸ ἔκανε πρωτύτερα, καὶ καλεῖ τὸν σύντροφό του, τὸν ἀναγνώστη, νὰ τὸ μιμηθεῖ. Βοηθᾷ τὸ σκοπίμως παραθεωρημένο νὰ κερδίσει τὴν προσοχὴ ποὺ τοῦ ἀξίζει καὶ τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως τετριμμένο νὰ λάμψει.»

ГІАН БАГКНЕР

guerickes sperling

»...köstlicher als Gold, bar jeden
Werdens und Vergehens...«

OTTO VON GUERICKE

was ist das, unsichtbar und doch so mächtig,
daß keine kraft ihm widersteht? der kreis
von bürgern rund um meister guericke
und seine konstruktion: die vakuumpumpe,
die auf drei beinen in das zimmer ragt,
vollendet und mit der obszönen grazie
der *mantis religiosa*. messingglanz,
die kugel glas als rezipient: hier sitzt
der sperling, der wie eine weingeistflamme
zu flackern angefangen hat – die luft,
die immer enger wird. vorm fenster reifen
die mirabellen, summt die wärme, wächst
das gras auf den ruinen. an der wand
ein kupferstich vom alten magdeburg.
die unbeirrbarkeit der pendeluhr,
diopter, pedometer, astrolabium;
der globus auf dem tisch, wo eben erst
neuseelands rückenflosse den pazifik
durchschnitten hat, und wie aus weiter ferne
das zähe trotten eines pferdefuhrwerks.
»dieser tote sperling«, flüstert einer,
»wird noch durch einen leeren himmel fliegen.«

τὸ σπουργίτι τοῦ γκέρικε

«...πολυτιμότερον τοῦ χρυσοῦ, πέραν
πάσης γενέσεως καὶ φθορᾶς...»

ΟΤΤΟ ΦΟΝ ΓΚΕΡΙΚΕ

τί εἶναι αὐτό, ἀθέατο καὶ ὅμως τόσο ἰσχυρό,
ποῦ τίποτε δὲν τοῦ ἀντιστέκεται; τῶν πολιτῶν
ὁ κύκλος γύρω ἀπὸ τὸν δήμαρχο φὸν γκέρικε
καὶ τὴν ἐφεύρεσή του: μιὰ ἀντλία κενοῦ,
ὀρθὴ στὰ τρία τῆς πόδια μὲς στὴν αἴθουσα,
ἀποπερατωμένη πιά καὶ μὲ τὴ χάρη τὴν αἰσχυρὴ
τῆς *mantis religiosa*. τοῦ μπρούντζου ἢ λάμψη,
στὴν κορυφὴ μιὰ σφαίρα ἀπὸ γυαλί: μέσα τῆς
τὸ σπουργίτι, σὰν φλόγα ἀπὸ οἰνόπνευμα
κιόλας φτεροκοπᾶ — ὁ ἀέρας
ὄλο καὶ λιγοστεύει. μπρὸς στὸ παράθυρο
μεστῶνουν τὰ δαμάσκηνα, βουίζει ἢ ζέστη, χλόη
σκεπάζει τὰ ἐρείπια. στὸν τοῖχο μία
χαλκογραφία ἀπ' τὸ παλιὸ μαγδεβοῦργο.
ἢ ἀταραξία τοῦ ἐκκρεμοῦς,
διόπτρα, βηματόμετρο, ἀστρολάβος·
ἢ ὑδρόγειος στὸ τραπέζι, ὅπου μάλιστα
τῆς νέας ζηλανδίας τὸ πτερύγιο
ἔσκισε τὸν εἰρηνικό, καὶ σὰν ἀπὸ πολὺ μακριὰ
τραχὺς ὁ τροχασμὸς ἑνὸς ἱππήλατου.
«ἐτοῦτο τὸ νεκρὸ σπουργίτι», ψιθυρίζει κάποιος,
«ἔχει νὰ διασχίσει πιά κι ἕναν κενὸ οὐρανό».

coney island

vorm bahnhof der mann ohne arme verkaufte armlose
madonnen aus bemaltem gips. in einem transistorradio
entlud sich ein politiker. möwen übten sich in variationen
über die heiserkeit. der sand schleppte sich zur prome-
nade hinauf wie ein verdurstender. ein einziger laden mit
hochgezogenem rouleau. koko, der killerclown verhiess
ein plakat. »kommt rein«, rief der besitzer (ein alter mit
dem lächeln einer sense), »kommt rein, und ihr wollt nie-
mals wieder hinaus.«

κόνειϋ άιλαντ

μπρὸς στὸν σταθμὸ ὁ άντρας δίχως χέρια πούλαγε παναγίες δίχως χέρια ἀπὸ βαμμένο γύψο. ἕνας πολιτικὸς ξεθύμαινε σ' ἕνα τρανζιστοράκι. γλάροι δοκίμαζαν σχηματισμοὺς πάνω ἀπὸ τὴ βραχνάδα. ἡ ἄμμος σερνόταν μέχρι τὸν πεζόδρομο σὰν νὰ ἐξατμιζόταν. ἕνα μονάχα μαγαζιὶ με σηκωμένο τὸ ρολό. κόκο, ὁ κλόουν-δολοφόνος ὑποσχόταν τὸ πλακάτ. «περάστε μέσα», φώναζε ὁ μαγαζάτορας (γέροντας με χαμόγελο δρεπανηφόρο), «περάστε, καὶ δὲν θὰ θέλετε νὰ ξαναβγεῖτε».

störtebeker

*»Ich bin der neunte, ein schlechter Platz.
Aber noch läuft er.«*

GÜNTER EICH

noch läuft er, sieht der kopf dem körper zu
bei seinem vorwärtstaumel. aber wo
ist er, er selbst? in diesen letzten blicken
vom korb her oder in den blinden schritten?
ich bin der neunte, und es ist oktober;
die kälte und das hanfseil schneiden tiefer
ins fleisch. wir knien, aufgereiht, in tupfern
von weiß die wolken über uns, als rupfe
man federvieh dort oben – wie vor festen
die frauen. vater, der mit bleichen fäusten
den stiel umfaßt hielt, und das blanke beil,
das zwinkerte im licht. das huhn derweil
lief blutig, flatternd, seinen weg zu finden
zwischen zwei welten, vorbei an uns johlenden kindern.

σταιριτεμπέκερ

*«Εἶμαι ὁ ἔνατος, κακή σειρά.
Μὰ ἀκόμη τρέχει.»*

ГКΥΝТЕР АИХ

ἀκόμη τρέχει, στραμμένο στο κορμί τὸ πρόσωπο
καθὼς τρεκλίζει πρὸς τὰ μπρός. ὡστόσο ποῦ
εἶν' στ' ἀλήθεια ὁ ἑαυτός του; σ' αὐτὴ τὴν ὕστερη ματιὰ
ἀπ' τὸ καλάθι ἢ στὰ τυφλὰ τὰ βήματα;
ἔνατος εἶμαι στὴ σειρὰ καὶ εἶναι ὀκτώβρης·
κρύο καὶ κανναβόσκοινο κόβουν βαθύτερα
τὴ σάρκα. σὲ μιὰ σειρὰ στὰ γόνατα ἐμεῖς, τοῦφες
λευκὸ τὰ σύννεφα ψηλά, σὰν νὰ μαδάει κανεῖς
πουλερικά ἐκεῖ πάνω — καταπῶς οἱ νοικοκυρὲς
τὶς γιορτινὲς τὶς μέρες. μὲ τὴ γροθιά του ὠχρὴ
ἔσφιγγε ὁ πατέρας τὸ στειλιάρι, ὁ μπαλτάς γυμνὸς
βλεφάριζε στὸ φῶς. ἐνῶ ἡ κότα φτερακίζοντας
ἄνοιγε δρόμο αἰμόφυρτη στὸ μεταξὺ δυὸ κόσμων
τὶς παιδικὲς μας τὶς τσιρίδες προσπερνώντας.

quitten

wenn sie der oktober ins astwerk hängte,
ausgebeulte lampions, war es zeit: wir
pflückten quitten, wuchteten körbewise
gelb in die küche

unters wasser. apfel und birne reiften
ihrem namen zu, einer schlichten süße –
anders als die quitte an ihrem baum im
hintersten winkel

meines alphabets, im latein des gartens,
hart und fremd in ihrem arom. wir schnitten,
viertelten, entkernten das fleisch (vier große
hände, zwei kleine),

schemenhaft im dampf des entsafters, gaben
zucker, hitze, mühe zu etwas, das sich
roh dem mund versagte. wer konnte, wollte
quitten begreifen,

ihr gelee, in bauchigen gläsern für die
dunklen tage in den regalen aufge-
reiht, in einem keller von tagen, wo sie
leuchteten, leuchten.

κυδώνια

ὅταν τὰ κρέμαγε ὁ ὀκτώβρης στὰ κλαδιά,
λαμπιόνια λὲς πρησμένα, ἦταν ὥρα: ἀπὸ τὸ δέντρο
τὰ μαζεύαμε καὶ καλαθιὲς τὰ κουβαλούσαμε
κίτρινα στὴν κουζίνα

κάτω ἀπὸ τὸ νερό. πρῶτα τ' ἀχλάδια ὠρίμαζαν
κατὰ τὸ ὄνομά τους, μὲ μιὰ λιτὴ γλυκάδα –
σ' ἀντίθεση μὲ τὰ κυδώνια καὶ τὸ δέντρο τους
ποὺ στὴ σειρὰ ἦταν πίσω

τῆς ἀλφαβήτας μου, στοῦ κήπου τὰ μινωικά,
μὲ τὸ τραχὺ κι ἀλλόκοτό τους ἄρωμα. τὰ κόβαμε
στὰ τέσσερα, τὰ ξεσποριάζαμε (χέρια δύο μικρὰ
καὶ τέσσερα μεγάλα),

ἀχνίζανε ὕστερα στὸν στύφτη, βάζαμε
ζάχαρη, φωτιά, κόπο γι' αὐτὸ ποὺ ὠμὸ τὸ
στόμα μας τὸ ἀρνιόταν. πῶς ψάυοντάς τα θέλαμε
νὰ βροῦμε τί σημαίνουν

ἐκεῖνα κι ὁ πελτές τους, στὰ φαρδουλά
τὰ βάζα τους, ἀραδιαστὰ στὰ ράφια γιὰ τὶς
ἡμέρες τὶς θαμπές, στῶν ἡμερῶν τὸ ὑπόγειο,
ἐκεῖ ὅπου λάμπαν, λάμπουν.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

[...]

Δίπλα σ' αὐτόν, τὸν παραμυθὰ Βάγκνερ, καὶ στὸ ἴδιο ὕψος μ' ἐκεῖνον, ὀφείλει νὰ βάλει κανεὶς τὸν εἰκονοπλάστη. Ὁ Ἕζρα Πάουντ μετὰ κάπως παράδοξα ἑλληνικά του θὰ μιλοῦσε γιὰ τὴ «φανοποιία» του, ἐκείνη τὴν ἀπρόσμενη ματιὰ ποὺ ἀπὸ τὴν κοινὴ ὄψη τῶν πραγμάτων κερδίζει εἰκόνες οἱ ὁποῖες ἐπενεργοῦν πάνω μας μετὰ τὴ δύναμη μιᾶς μικρῆς ἀποκάλυψης. Στους στίχους τοῦ Βάγκνερ τὰ λέπια ἐνὸς ψαριοῦ ἀστράφτουν σὰν μιὰ μακρὰ σειρὰ ἀπὸ νότες δροσερῆς συμφωνίας. Ὁ ράφτης τῆς παλιᾶς Λευκωσίας ξετυλίγει τὰ τόπια του ὅπως ὁ στρατηλάτης τοὺς χάρτες του. Τὰ πορτοκάλια λάμπουν στὸ ἀπόβραδο σὰν κάρβουνα μισοσβησμένα στὴ θράκα. Τὰ κουνούπια μουρμουρίζουν ὅπως τὰ σήματα μόρς. Τὸ σχῆμα τῆς Νέας Ζηλανδίας στὴν ὑδρόγειο μοιάζει μετὰ πτερύγιο ποὺ σχίζει τὸν Εἰρηνικό. Σ' ἓνα καὶ μόνον ποίημά του, τὰ κοάλα ποὺ σκαρφαλώνουν μετὰ τὸ πάσο τους στὸν εὐκάλυπτό τους παραβάλλονται διαδοχικὰ μετὰ γούνινες μπάλες, μετὰ ράθυμους μποέμ, μετὰ πιονιέρους ἀναρριχητὲς ποὺ τὸ μόνον ποὺ τοὺς λείπει εἶναι ἡ ἀναγνώριση, μετὰ ξεμαλλιασμένους στωϊκοὺς φιλοσόφους, μετὰ ψειριασμένους βοῦδες, μετὰ μιλίχιους ἀριστοκράτες ποὺ μᾶς κοιτοῦν ἀφ' ὑψηλοῦ, μετὰ ποδηλατιστὲς ποὺ μορφάζουν λίγο προτοῦ κόψουν τὸ νῆμα τοῦ τερματισμοῦ, κ.ο.κ., κ.ο.κ. — ἡ φαντασία τοῦ ποιητῆ μοιάζει ἀνεξάντλητη.

Καὶ εἶναι, νομίζω, αὐτὴ ἡ φαντασία, ἡ ἱκανότητά του νὰ ἀνασῶρει ἀπὸ τὸ τετριμμένο καὶ τὸ κοινὸ τὸ πρωτόγνωρο, ποὺ δίνει στὰ ποιήματά του τὸν ἰδιότυπο λυρισμὸ τους. Βέβαια, τὸ ξέρουμε, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων νεωτερικῶν κινήματων, ἀπὸ τοὺς ἱμαζιστὲς, τοὺς ἐξπρεσιονιστὲς, τοὺς ὑπερρεαλιστὲς λ.χ., ὁ μοντέρνος

λυρισμός έσωτερικό μετρονόμο του κρίσιμο έχει όχι τόσο τον ρυθμό των ήχων, όσο αυτόν των εικόνων. Από το *ut musica poesis* των συμβολιστών, εκείνη την άκρα φροντίδα για τη μουσικότητα του στίχου, που ένιοτε, στα έργα της καθαρής ποίησης προπάντων, τείνει να έξαερώσει σχεδόν το αναφορικό περιεχόμενο του λόγου, έχουμε έδω και έναν αιώνα τουλάχιστον έπιστρέψει στο *ut pictura poesis* του Σιμωνίδη και του Όράτιου, εκείνη την αντίληψη, παμπάλαια κι αυτή, που θεωρεί την ποίηση *ζωγραφίαν λαλοῦσαν*. Σε αντίθεση ώστόσο με την εικονοποιία πολλών νεωτερικών, το βλέμμα του Βάγκνερ δέν χάνει στιγμή την έπαφή του με τα πράγματα, δέν καταφεύγει σε εύκολίες και λεκτικά πυροτεχνήματα:

ξάφνου στέκεται εκεί, όταν ανάβει φώς γλιστρά ψηλά στον τοίχο: ρωγμή περιπλανώμενη που κλείνει όσο περνά, ενώ το διάβα της διχάζει το λευκό, πύρινη και παλλόμενη, μια ελάχιστη σχισμή από λάβα.

Την εικόνα μιὰς γουστέρας που σουλατσάρει στον άσβέστη του τοίχου την έχουμε όλοι μας δεϊ. Ποιός όμως την περιέγραψε ποτέ έτσι;

* * *

Τέλος, το τρίτο συστατικό της γοητείας του Βάγκνερ είναι ό,τι θα όνόμαζα κάπως άδόκιμα ή ποιητική του προσήνεια. Από τα βιβλία του δέν λείπει μόνο ή «σεραφική», ουρανόθεν ρητορεία της παλιότερης ποίησης, που τόσο ένοχλοῦσε έναν Γκότφρητ Μπέν. Άπουσιάζει έντελώς και ή σπουδαιοφανής πόζα, το πεποιημένο ύφος που συναντάμε σε τόσους και τόσους ποιητές σήμερα και έχουμε φτάσει στο σημείο να μñν μπορούμε να το ξεχωρίσουμε ένιοτε από την ποίηση την ίδια. Στα ποιήματά του προέχει ή χαρά της λέξης, πάει να πει ή ήδονή που μάς παρέχει ή ύλη της γλώσσας, όχι ή προβολή του ύποκειμένου που ραψωδεϊ τα άέναα πάθη του. Λείπει έντελώς ό εύτραφής έξομολογητισμός, ό ναρκισσευόμενος άυτοβιογραφισμός που έχουν κάνει τη σημερινή ποίηση ύπόθεση τόσο πληκτική.

Ἀκόμη καὶ ὅπου ὁ Βάγκνερ μᾶς ἀφηγεῖται τὶς ἱστορίες του πρωτο-
προσώπως, τὸ κάνει μὲ τὸν τρόπο τοῦ μυθιστοριογράφου ἢ τοῦ δρα-
ματουργοῦ, μέσω ἑνὸς χαρακτήρα δηλαδὴ, ἑνὸς ἥρωα. Τὸ νὰ πε-
ριμένουμε ἀπὸ τὸν ποιητὴ νὰ ντύσει μὲ λέξεις τὰ πιὸ μύχια πάθη
καὶ συναισθήματά του, προειδοποιεῖ, εἶναι «μιά παρεξήγηση». Καὶ
συνεχίζει:

Γιὰ μένα τὸ ἐγὼ εἶναι μιὰ ὠραία μάσκα πού κανεὶς μπορεῖ νὰ βάλει
ἢ νὰ βγάλει, μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς πού εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμφανιστοῦν σ'
ἓνα ποίημα. Ὅπου στὰ κείμενά μου παρουσιάζεται ἓνα ἐγὼ, δὲν πρό-
κειται πλέον γιὰ τὸ δικό μου ἐγὼ, ἀλλὰ γιὰ τὸ ἐγὼ ἑνὸς ὀμιλητῆ,
ὅπως εἶναι λ.χ. τὸ παιδί στὸ ποίημα «στὸ πηγάδι». Ὑπάρχουν ἐπίσης
ποιήματα ρόλων, ὅπου μιᾶ μιὰ ἱστορικὴ μορφή, ἓνας ἐξερευνητὴς ἢ
ἓνας ἐφευρέτης. [...] Τὴν ἴδια στιγμή ὅμως τὸ ποίημα δὲν παύει νὰ
περιέχει καὶ τὴ δική μου πείρα. Ὅποιος μὲ ἀναζητήσει στὴν ποίησή
μου θὰ μὲ βρεῖ κάπου μέσα της, ἀκόμη καὶ στὸ ποίημα ἐκεῖνο γιὰ τὸ
πηγάδι: στὸν τρόπο μου νὰ βλέπω τὸν κόσμον καὶ νὰ παρατηρῶ τὰ
πράγματα, ἀκόμη καὶ σὲ κάποιους φόβους ἢ προτιμήσεις. [...] Στὴν
ποίησή μου δίνουν τὸ παρὼν διαρκῶς συγγενεῖς, ὁ παππούς, ἢ για-
γιά, μιὰ θεία Μία, μάλιστα, σὲ κάθε τόμο. Κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν
ὑπῆρξε ποτέ, ὅμως αὐτὸ δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὸ ὅτι τοὺς ἔχω μὲς
στὴν καρδιά μου καὶ ὅτι ζοῦν τὴ δική τους ζωὴ.⁵

Ὁ Βάγκνερ θὰ συνυπέγραφε, ἔχω τὴν ἐντύπωση, τὴ ρήση τοῦ Τζῶν
Κῆτς γιὰ τὸν ποιητὴ-χαμαιλέοντα. Καὶ τὸ ὁμόθεμο ποίημά του
(«chamäleon») μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ καὶ ὡς στοχασμὸς πάνω στὸ
ζήτημα τῆς ἔκφρασης. Σὰν τὸν χαμαιλέοντα, ἔτσι καὶ ὁ ποιητὴς

...σιγὰ σιγὰ χωνεύεται μέσα
στὰ χρώματα. κρύβεται μὲς στὸν κόσμον.

***

Μίλησα ὡς ἐδῶ γιὰ ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα πού καθιστοῦν τὴν ποίη-
ση τοῦ Βάγκνερ, δὲν θὰ πῶ φιλική, πάντως ἀνοιχτή, προσιτὴ στὸν
κοινὸ ἀναγνώστη. Δὲν θὰ ἀποφύγω τὸν πειρασμὸ νὰ πῶ καὶ δυὸ λό-

για ειδικότερα για τὸ ἔργο του ποὺ ἀφοροῦν ζητήματα τεχνικῆς καὶ μορφοπλασίας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν ἀπευθύνονται μόνο σ' αὐτοὺς ποὺ καταπιάνονται συστηματικὰ μὲ τὸ γράψιμο.

Ἡ μέριμνα τοῦ Βάγκνερ γιὰ τὴν ποιητικὴ μορφή εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ προφανές. Δὲν εἶναι μόνο οἱ κριτὲς τοῦ Βραβείου Μπύχνερ ποὺ διαπιστώνουν στὰ ποιήματά του τὸν δεξιοτεχνικὸ χειρισμὸ τῆς φόρμας. Ὅποιος ξεφυλλίσει τὰ βιβλία του, θὰ βρεῖ σ' αὐτὰ ὄλο σχεδὸν τὸ ρεπερτόριο τῆς εὐρωπαϊκῆς ποίησης – ἀρχαίας καὶ νεότερης, παραδοσιακῆς καὶ μοντέρνας. Ὁδὲς σαπφικὲς καὶ ἐλεγείες, σονέτα, βιλανέλες, σεστίνες, τρίστιχα καὶ τετράστιχα καὶ πολύστιχα στροφικὰ σχήματα, ἀλλὰ καὶ χαϊκίου, καὶ ἐλευθερόστιχα καὶ πεζὰ ποιήματα.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὶς μορφὲς αὐτὲς ὁ ποιητὴς δὲν τὶς παραλαμβάνει ἀμικγεῖς, τὶς ἀναπλάθει ἐλεύθερα. Στὴ θέση τῆς ἀκραιφνοῦς ρίμας, λ.χ., ἐπιστρατεύει συχνὰ «ἀκάθαρτες ὁμοιοκαταληξίες» (*dirty rimes*), παρηχητικούς συνδυασμοὺς δηλαδὴ ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὴ σύμπτωση ὄχι τῶν φωνηέντων ἀλλὰ τῶν συμφώνων. Ἔτσι, σ' ἓνα ποίημα ὅπως ἡ «τραμπάλα», τὸ *denke* «ὁμοιοκαταληκτεῖ» μὲ τὸ *anker* καὶ τὸ *hebt* μὲ τὸ *haupt*, τὸ *wale* μὲ τὸ *weile* καὶ τὸ *wolken* μὲ τὸ *willigen*. Ὁ τρόπος αὐτός, δοκιμασμένος ἀπὸ παλιὰ στὴν ἀγγλικὴ ποίηση, στὸ ἔργο τοῦ Φίλιπ Λάρκιν λ.χ., ταιριάζει στὶς πλούσιες σὲ σύμφωνα καὶ μονοσύλλαβες λέξεις γερμανογενεῖς γλωσσες, προκαλεῖ ὅμως πονοκέφαλο σὲ ὅποιον γράφει ἢ μεταφράζει σὲ μία γλώσσα φωνηεντόληκτη καὶ πολυσυλλαβικὴ ὅπως ἡ ἑλληνικὴ. Ἴσως οἱ δικές μας φτωχὲς ἢ κατὰ προσέγγιση ρίμες εἶναι τὸ κοντινότερο ἀνάλογο.

Μὲ τὸ ζήτημα τῆς μορφῆς ὁ Βάγκνερ ἔχει καταπιαστεῖ καὶ θεωρητικά. Σὲ μιὰ δοκιμὴ του γιὰ τὴ σημερινὴ γερμανικὴ ποίηση διακρίνει δύο τάσεις ἀντίδρομες: ἐκείνην πρὸς τὴν ἀμορφία, τὴν πλήρη ἀποδέσμευση τοῦ ποιήματος δηλαδὴ ἀπὸ κάθε κανόνα συμμετρίας καὶ τὴν ἀπὸ σκοποῦ σύμφυρσή του μὲ τὸν πεζὸ λόγον· καὶ ἐκείνην πρὸς τὸν φορμαλισμὸ, τὴν ἀναβίωση τῶν αὐστηρῶν μορφῶν καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ρυθμικῶν καὶ δομικῶν δυνατοτήτων τῆς

γλώσσας.⁶ Ὁ Βάγκνερ θεωρεῖ καὶ τὶς δύο αὐτὲς τάσεις ἐσφαλμένες, δέσμιες τῆς ἀκαμψίας τους. Ἔτσι, στὰ ποιήματά του προκρίνει τὴ μέση ὁδὸ, τῶν ὑβριδικῶν, ἐλευθερωμένων ἀλλὰ ὄχι πλήρως ἐλεύθερων μορφῶν. Σ' αὐτὲς βλέπει τὸν ἰδεώδη συγκερασμό: μιὰ ραχοκοκαλιὰ στιβαρὴ τόσο ὥστε νὰ συγκρατεῖ τὸ ποίημα ἀπὸ τὴ διάχυση ἀλλὰ καὶ ἀρκούντως εὐλύγιστη ὥστε νὰ μὴν τὸ ἀποστεώνει. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, στὴ διαδοχὴ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ κλασικοῦ μοντερνισμοῦ, ἐνὸς Τ. Σ. Ἐλιοτ λ.χ., τονίζει καὶ αὐτὸς τὸ αὐτονόητο, ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ λεγόμενου ἐλεύθερου στίχου εἶναι μόνο φαινομενική. Στίχος σημαίνει λόγος ρυθμισμένος, τεκτονημένος, ἀποκρυσταλλωμένος σὲ μιὰ μορφή — δοσμένη ἢ ad hoc δὲν ἔχει ἐδῶ σημασία. Κανεὶς στίχος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πλήρως ἐλεύθερος.

Παρὰ τὴ διπλωματικὴ αὐτὴ ἰσαπόσταση ἀπὸ τὰ «ἄκρα», προσωπικὰ βρίσκω ὅτι ὁ Βάγκνερ καὶ οἱ θέσεις του δὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ ἀνανεωμένου φορμαλισμοῦ. Γιὰ ποικίλους λόγους: Σὲ ἀντίθεση μὲ κάποιους παλαιοημερολογίτες ἀβανγκαρντιστὲς ποὺ θεωροῦν ἀξιωματικὰ τὶς σταθερὲς μορφὲς παρωχημένες καὶ ἀχρείαστες, κανεὶς σοβαρὸς φορμαλιστὴς σήμερα στὴν Εὐρώπη ἢ τὴν Ἀμερικὴ δὲν προγράφει τὶς ἐλευθερωμένες, χαλαρωμένες μορφὲς ἢ καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἐλεύθερο στίχο· ἀπλῶς ἐπισημαίνει τὸ αὐτονόητο, ὅτι καὶ ἡ δική τους ἀξία εἶναι ὀρισμένη, ὄχι ἀνεξάντλητη. Ἐξἄλλου, στὸ ρεπερτόριό της ἡ ἔμμετρη ποίηση διαθέτει μορφές, ὅπως τὸν δραματικὸ καὶ ἀφηγηματικὸ blank verse λ.χ., ποὺ ρυθμικὰ πολὺ λίγο διαφέρουν ἀπὸ τὸν ἐλευθερωμένο ἢ ἐλεύθερο στίχο ἢ καὶ τὸν πεζὸ λόγο τὸν ἴδιο. Ἡ ἰδέα ὅτι ἐμμετρότητα σημαίνει ἐξάρτηση ἀπὸ φόρμες ἄκρως περίπλοκες καὶ γι' αὐτὸ «ἀφύσικες» εἶναι ἀπλοῦστατα ἐσφαλμένη.

Ὅμως ἡ μορφή στὴ λογοτεχνία δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα τεχνοπρῶπικό. «Ἡ μορφή εἶναι ἡ ἐφαρμοσμένη ἠθικὴ τοῦ καλλιτέχνη», ἐπέμενε στὸν Μεσοπόλεμο ὁ Τέλλος Ἄγρας, καὶ ἡ ἀπόφασή του ἐκεῖνη ἰσχύει σήμερα ἴσως περισσότερο ἀπὸ ποτέ. Ἔτσι, ἡ κριτικὴ στὴ μορφικὴ διάχυση τῆς σύγχρονης ποίησης ποὺ ἀσκοῦν οἱ νεοφορμαλιστὲς εἶναι ὡς ἕναν βαθμὸ καὶ κριτικὴ στὴν ἐξάρθρωση τοῦ

συλλογικοῦ μας βίου· ἡ ἀκραία ἐξατομίκευση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων ἔχει τὸ ἀνάλογο τῆς στὸν κατακερματισμὸ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Καὶ ὅταν οἱ ἴδιοι ἐμμένουν ὅτι οἱ παραδοσιακὲς αὐστηρὲς μορφὲς δὲν ἔχουν χάσει τὴν ἐπικαιρότητά τους, ἀναπόφευκτα ἀντιπολιτεύονται τὴ νεωτερικὴ καινολατρία, ἡ ὁποία μὲ σημαία της τὸ «Make it new!» τοῦ Πάουντ καὶ τὸ «Il faut être absolument moderne!» τοῦ Ρεμπώ, ἐνεπίγνωστα ἢ μὴ, ἔμπασε λάθρα στὰ πράγματα τὰ λογοτεχνικὰ τὴ δοξασία τῆς γραμμικῆς προόδου – τὴν ἀντίληψη ὅτι οἱ καινούργιες τεχνοτροπίες ἀχρηστεύουν ἀναγκαστικὰ τὶς παλαιές. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, πολὺ περισσότερο ἀπὸ νοσταλγία, ἢ ἐπιστροφή στὸ μέτρο, ποιητικὸ ἢ ἄλλο, συνιστᾶ κριτικὴ – τοῦ ἄμετρου καὶ ἀμετροεποῦς παρόντος.

Οἱ βασικὲς αὐτὲς ἐπισημάνσεις βρίσκουν, νομίζω, λαμπρὴ συνηγορία στὰ ποιήματα τοῦ Βάγκνερ. Ἡ ἀνατίμηση τῆς φύσης· ἡ ἐπανεύρεση τοῦ κάλλους στὰ πράγματα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, ποὺ μᾶς περιβάλλουν· τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐστία, τὴν παιδικὴ ἡλικία, τὶς μικρὲς στιγμὲς τῆς καθημερινότητος· ἡ θέαση τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς τρυφερότητας, τῆς ἀθωότητος καὶ τῆς στοχαστικῆς ἀναπόλησης – ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίσματα τῆς γραφῆς του δὲν εἶναι ἄσχετα μὲ τὸ αἶτημα τῆς ἀνασύστασης τῆς μορφῆς· ὡς τέτοια τὰ συναντᾶ ἄλλωστε κανεὶς σταθερὰ στὸ ἔργο καὶ ἄλλων σημαντικῶν ποιητῶν ποὺ συνέδεσαν τὸ ὄνομά τους μὲ τὸ ρεῦμα τοῦ ἀνανεωμένου φορμαλισμοῦ, ὅπως εἶναι ἐδῶ σὲ μᾶς ὁ Διονύσης Καψάλης ἢ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες ὁ Dana Gioia. Μνημονεύω ἐδῶ μιὰ ρήση τοῦ τελευταίου, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐφαρμοστεῖ καὶ στὸν Βάγκνερ: «A poet needs innocence as much as knowledge, emotion as much as intelligence, vulnerability as much as rigor».⁷

[...]